

Píše Michal Topor

(E*forum, 15. 04. 2020)

Jako sedmý svazek řady *Theoretica & historica*, vydávané od roku 2008 Ústavem pro českou literaturu AV ČR (pod dohledem redakční rady čítající Ondřeje Sládka, Roberta Kolára a Eduarda Burgeta), před několika týdny vyšel pod názvem **O metodě literární historie** (přel. Eva Sládková, ed. a doslov Ondřej Sládek) soubor čtvera statí francouzského literárního historika **Gustava Lanson**a. Ty svým prvním zveřejněním spadají do let 1895–1910. Starší dva texty jsou (jak informuje Bibliografická a ediční poznámka) do češtiny přeloženy vůbec poprvé. Jde jednak o předmluvu ke knize *Hommes et livres* (1895), jednak o stať *L'histoire littéraire et la sociologie*, odpovídající přednášce proslovené v lednu 1904 na l'École des Hautes Études sociales. Další dva překlady se překrývají se staršími zprostředkováními – stať *L'esprit scientifique et la méthode de l'histoire littéraire* (1909/1910) přeložil v roce 1925 pro časopis *Host* Josef Š. Kvapil, pojednání *La méthode de l'histoire littéraire* (1910) vyšlo jako brožura v překladu Josefa Kopal v roce 1931 nákladem Jednoty českých filologů. Krom předmluvy z knihy *Hommes et livres* tak výběr odpovídá resumé relevantních textů, jež Kopal počátkem třicátých let zaznamenal v úvodu zmíněné brožury (za pomoc při jejím vzniku tehdy poděkoval Miloslavu Hýskovi). Překladatelka si v případě druhého a čtvrtého z textů za základ převodu vzala nikoli znění v prvním, časopiseckém vydání, nýbrž soubor Lansonových *Essais de méthode de critique et d'histoire littéraire* (1965). Když se však stalo, že znění statí *La méthode de l'histoire littéraire* v uvedeném reprezentativním francouzském výboru bylo shledáno odlišným (úbytkem poznámek) od znění Kopalova (Kopal tedy patrně překládal dle znění v *Revue du Mois*), vyrovnal se s tím editor sporně: v rámci ediční poznámky sice chvályhodně rozlišné poznámky doplnil, nikoli ale v překladu novém – jen citoval z Kopalovy brožury.

Lansonovy texty bezpochyby stojí i dnes za čtení (viz *echo* z 28. 11. 2010). Rozeznávají otázky a dilemata, které pro literárněhistorickou práci nepřestávají platit. I když je Lanson řeší po způsobu zásad a instrukcí tak, aby disciplínu ukázal v jejích svébytných hranicích, zkouší zůstat otevřený i riskantním modalitám vztahu k literárnímu textu – viz např. pasáže o literárněkritickém „impresionismu“ jako „jediné metodě“, jež je s to zajistit „kontakt s krásou“ či „přiblížit energii a krásu díla“ (s. 66 a 88). Většinou tak nicméně činí poněkud rozšafně a s krotitelskou převahou, jako by stačilo mít prostě jejich rizika na paměti. Vyměřované strategie se ostatně nejednou podobají výzvám k sebedisciplinaci. „Všechny metody, které zavádíme, mají zneškodnit zrádné síly, které v nás dlí, a ochránit nás před tyranskými svody zrádných sil, které jsou v ostatních lidech“, vyhlašuje Lanson vymítačsky, následuje výčtem „zdlouhavých a náročných výzkumných prostředků, které ochromují důmyslnou lenost“ (mj.:

„/s/tudium rukopisů, kolace různých vydání, diskuse o autenticitě a o přiznání autorství, chronologie, bibliografie, biografie, výzkum pramenů, nákresy vlivů, historie autorova renomé, historie jeho knih, výpisky z katalogů a úředních spisů“), jež „vymezují naši cestu natolik dobře, že z ní nemůžeme sejít přes všechny vnitřní nástrahy“ (s. 70–71). „Přenesme do našeho bádání nezaujatou zvědavost, přísnou poctivost, trpělivost k práci, podřízenost faktům, nedůvěřivost k sobě i druhým, neustálou potřebu kritické odezvy, kontroly a ověření“, nabádá jinde, pokračuje: „Uvažujme o nich [tj. o obecné povaze postupů, jež by bylo možné sdílet s přírodními vědami, M. T.] rovněž méně jako o nástrojích našeho poznání a více jako o nástrojích výchovy našeho vědomí. [...] Z těchto úvah o vědeckých metodách načerpejme především pochyby, představu, co to vlastně je důkaz a co vědění, abychom méně podléhali svým fantaziím a pomaleji vyhlašovali jisté pravdy“ (s. 62–63; takřka totožně s. 94). Když vypočítává „chyby“, jichž se lze dopustit „na cestě za objektivním poznáním“, Lanson mj. píše: „Hřešíme také leností myslí. Příliš lehce přebíráme závěry, k nimž dospěli naši předchůdci, pokud jsou v souladu s našimi postoji a sympatiemi“, s. 102).

Vydavatelé nového českého výboru a překladu z Lansonova díla nebyli jen v pozici čtenáře, který si k Lansonovi možná najde nějakou svou cestu. Měli to, že pro zmíněnou ediční řadu zvolili zrovna výsek z Lansonova díla a zrovna ty a ty texty, odůvodnit. (Proč např. do výboru nezařadili úvod */Avant-propos/* k *Histoire de la littérature française /1894/*, který Oldřich Sýkora kdysi svému překladu shrnutého ve svazcích *Dějin novodobé literatury francouzské, 1899–1900* předsadil pouze ve „výťahu“?) Ondřej Sládek – editor i komentátor v jedné osobě – takové vysvětlení dluží. Nestačí konstatovat, že Lanson „byl jedním z nejvýznamnějších francouzských literárních historiků a kritiků“ (s. 121) a že svými pracemi „ovlivnil [...] podstatným způsobem několik generací (nejen) francouzských literárních vědců“ (s. 123; české recepci, počínaje Sýkorovým překladem části knihy *Histoire de la littérature française* a konče ozvěnami u Václava Černého, jsou v doslovu věnovány strany 138–141). Lansonovo dědictví ani ve Francii zdaleka nezůstalo „bez poskvrny“: připomenout lze kritiku „lansonismu“ v Barthesově eseji *What is Criticism / Qu'est-ce que la critique?* (1963, česky v *Kritickém sborníku*, 1994, přel. Julie Štěpánková, Miroslav Petříček a Karel Palek), polemický odstup je vlastní např. i poznámkám o Lansonovi v Compagnonově knize *Le Démon de la théorie* (1998, česky *Démon teorie*, 2009). O. Sládek hlasy komplikující Lansonovo dědictví, jež podle něj počaly zesilovat v období mezi válkami, v doslovu pouze naznačuje (na s. 136). Mezi těmito lety a naší přítomností (a tedy – opakuji – důvody k nové četbě) nechává zámlku.

Doslov nadepsaný *Gustave Lanson a výzkum literární historie* je – byť vykazuje jistý informativní potenciál – vůbec zvláštní. Vybízí k otázce, k jakému čtenáři vlastně kniha míří. (Podobně jako seriál vysvětlivek pod čarou typu „Paris, Gaston /1823–1908/, francouzský historik a filolog“, jimiž jsou v českém vydání doplněny Lansonovy původní poznámky, značené „GL“.) Nepořídil by takřka totéž, co je v doslovu poskládáno, leckterý šikovný čtenář sám brouzdáním Wikipedií apod.? Je to, co do

doslovu různě vplulo, jištěno nějakým podstatnějším ručením? Píše-li např. O. Sládek o Brunetièrovi jako o „*břít kém literárním kritikovi*“ (s. 125, kurziva M. T.), zabýval se sám těmito kritikami? Pro další představu: dle O. Sládka byly Hippolytu Tainovi „blízke názory pozitivistického filozofa Augusta Comta, že skutečné, pozitivní (z fran. *positif* = jisté, spolehlivé) vědění se týká pouze jevů a že toto vědění je vždy relativní.“

Následuje překvapivé: „To ovšem neplatí pro vědu, neboť ta skutečnost zkoumá na základě faktů, a to soustavně a systematicky.“ Vědy se tedy nárok „pozitivního vědění“ netýká? Navázáno je poukazem k Renanově chvále vědy, s tajemným dovětkem, u něhož není jednak jasné, týká-li se ještě také Renana nebo má mít širší zázemí, jednak – o čem je vlastně řeč: „Do protikladu k prosazované vědě byla postavena metafyzika a některé filozofické proudy.“ (s. 125). Tainův výrok „[h]istorie je sice uměním, ale je také vědou“ O. Sládek doprovází výkladem, který se až příliš podobá (někdy nedbalým a zmatečným, protože příznačně a odůvodněně zkratkovitým) zápiskům z přednášek o základech literární historie“ a četby několika doporučených knih: „Požadavek pojetí historie jako vědy ovšem nebyl novinkou. Objevil se již na počátku 19. století a podstatně souvisel s celkovou proměnou způsobů zkoumání, psaní a výuky historie. Původ těchto změn je třeba hledat v Prusku. Zde došlo v desátých letech té éry k reformě středního a vysokého školství, vznikla řada nových kulturních a vědeckých institucí. Historie byla koncipována jako přísná věda, přičemž autorem této koncepce byl Leopold von Ranke. Historiografie podle něj není možná bez filologické kritiky. Klíčové proto bylo studovat prameny a vyhnout se jakýmkoli subjektivním soudům. Jejím hlavním cílem pak byl popis toho, jak se věci skutečně udály“ (s. 126).

Z podobných obhlédnutí, schematicky banalizujících evropské dějiny myšlení o literatuře, O. Sládek lepí něco jako filozoficko-metodologické pozadí pro Lansonovu figuru, které se nakonec také dostane několik odstavců. I pro ně však platí (stejně jako pro celý marný kompilát, jenž má sugerovat pozadí Lansonova zjevu): docela postačí číst jen Lansonu.

Gustave Lanson: *O metodě literární historie*, ed. Ondřej Sládek, přel. Eva Sládková. Praha: Ústav pro českou literaturu, 2019 (Theoretica & historica, sv. 7), 164 s.

www.ipsl.cz